

AMERIKA, XITOIY VA O'ZBEK ADABIYOTIDA RUHIY JAROHAT OBRAZLARI: QIYOSIY TAHLIL.

Soatova Shaxnoza Muhiddin qizi

O'zDJTU o'qituvchi

shaxnoza.orinboyeva@mail.ru

+998909485200

Annotatsiya: Ushbu maqolada Amerika, Xitoy va O'zbekiston adabiyotida ruhiy jarohat motivi, uning badiiy obrazlarda ifodalanishi hamda ijtimoiy-ma'naviy jarayonlar bilan uzviy bog'liqligi tahlil etiladi. Amerika adabiyotida XX asr yozuvchilari asarlarida urush, irqchilik va shaxsiy iztiroblar asosiy mavzuga aylangan bo'lsa, Xitoy adabiyotida tarixiy inqiloblar, mafkuraviy tazyiqlar va an'anaviy qadriyatlar bilan modernizm to'qnashuvi ruhiy jarohatlarning manbai bo'lgan. O'zbek adabiyotida esa sovet davri tazyiqlari, milliy uyg'onish, mustaqillik davri ruhiy iztiroblari va jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlar ruhiy jarohat motivlarini shakllantirgan. Qiyosiy tahlil ruhiy jarohatning milliy madaniyat va tarixiy jarayonlar bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Ruhiy jarohat, adabiy obraz, qiyosiy tahlil, Amerika adabiyoti, Xitoy adabiyoti, O'zbek adabiyoti, travma, milliy xotira, shaxsiy iztirob.

Аннотация: В данной статье анализируется мотив психической травмы в литературе Америки, Китая и Узбекистана, его выражение в художественных образах, а также тесная связь с социально-духовными процессами. В американской литературе XX века основными темами произведений писателей стали война, расизм и личные страдания. В китайской литературе источником психических травм выступали исторические революции, идеологические репрессии и столкновение традиционных ценностей с модернизмом. В узбекской литературе мотивы психической травмы формировались под воздействием советских репрессий, национального возрождения, духовных переживаний периода независимости и социальных изменений в обществе. Сравнительный анализ показывает связь психической травмы с национальной культурой и историческими процессами.

Ключевые слова: психическая травма, художественный образ, сравнительный анализ, американская литература, китайская литература, узбекская литература, травма, национальная память, личные страдания.

Annotation: This article analyzes the motif of psychological trauma in American, Chinese, and Uzbek literature, its representation in artistic imagery, and its close connection with socio-spiritual processes. In American literature of the 20th century, war, racism, and personal suffering became central themes. In Chinese

literature, historical revolutions, ideological pressures, and the clash between traditional values and modernism served as sources of psychological trauma. In Uzbek literature, the motifs of psychological trauma were shaped by Soviet-era repressions, national revival, the spiritual struggles of the independence period, and social transformations within society. The comparative analysis demonstrates the interrelation of psychological trauma with national culture and historical processes.

Keywords: psychological trauma, literary image, comparative analysis, American literature, Chinese literature, Uzbek literature, trauma, national memory, personal suffering.

Kirish

Adabiyot inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini yoritishda eng ta'sirchan vositalardan biridir. Ruhiy jarohat (psixologik travma) obrazlari yozuvchilar uchun inson va jamiyatning og'riqli tajribalarini ifodalashda asosiy san'atkorlik usullaridan biri bo'lib kelgan. XX va XXI asr adabiy jarayonlarida ruhiy jarohat masalasi nafaqat shaxsiy iztiroblar, balki kollektiv xotira, ijtimoiy fojialar va madaniy o'zgarishlar bilan ham bog'liq bo'ldi.

Amerika adabiyotida urushdan keyingi modernizm va postmodernizm davri asarlarida ruhiy iztiroblar keng yoritildi. Xitoy adabiyotida "Madaniy inqilob" oqibatlari, an'anaviy qadriyatlar va zamonaviylik o'rtasidagi ziddiyatlar ruhiy jarohatni badiiy talqin qilishning markaziga aylandi. O'zbek adabiyotida esa sovet mustabid siyosati davrida yozuvchilar yashirin ruhiy iztiroblarni obrazlar orqali ifodalashga majbur bo'lgan, mustaqillikdan keyin esa milliy o'zlik va tarixiy xotira asosiy ruhiy mavzuga aylangan.

Mazkur maqolada uch xalq adabiyotidagi ruhiy jarohat obrazlari qiyosiy tahlil qilinadi va ularning umumiy hamda milliy xususiyatlari yoritiladi.

Tahlil va muhokama

Amerika adabiyotida ruhiy jarohat obrazlari

Amerika adabiyoti tarixida ruhiy jarohat obrazlari eng avvalo jamiyatning o'ziga xos ijtimoiy muammolari, irqiy tafovutlar va urush oqibatlari bilan bog'liq holda shakllangan. XX asr boshlarida "yo'qotilgan avlod" yozuvchilari inson ruhiyati va iztiroblarini yangi uslublar orqali ko'rsatishga intildilar. Ernest Hemingueyning *Quyosh ham chiqadi* romanida urushdan qaytgan yosh avlodning bo'shliq, umidsizlik va hayotiy qadriyatlardan uzilish holati chuqur tasvirlanadi. Hemingueyning minimalistik uslubi qahramonlarning ichki iztiroblarini ko'zga tashlanmaydigan darajada "sokin" tarzda aks ettiradi, biroq ayni shu "sokinlik" ruhiy jarohatning eng keskin shaklini ifodalaydi.

Toni Morrisonning *Beloved* asari esa butun bir xalqning tarixiy ruhiy jarohatini ko'rsatishda muhim ahamiyatga ega. Qullik va irqiy kamsitilish oqibatida paydo

bo'lgan travmalar qahramonlarning shaxsiy hayoti bilan uyg'unlashgan holda talqin qilinadi. Beloved obrazining o'zi ruhiy jarohatning timsoliga aylanib, o'tmish bilan hozirgi zamon o'rtasidagi ziddiyatlarni ochib beradi. Bu yondashuv ruhiy jarohatni shaxsiy fojidan ko'ra kengroq – milliy xotiraning bir qismi sifatida talqin qilish imkonini yaratadi.

Shuningdek, Jeyms Baldwinning esse va romanlarida afro-amerikaliklarning irqiy kamsitilishdan tug'ilgan ruhiy iztiroblari, Uilyam Folknerning asarlarida esa Janub jamiyatining tarixiy jarohatlari keng yoritiladi. Baldwin qahramonlari ichki iztiroblar orqali o'z shaxsiyati va jamiyat o'rtasidagi keskin tafovutlarni his etadilar. Folkner esa ruhiy jarohatni oilaviy tarix, qabilaviy mentalitet va jamiyatdagi muqarrar o'zgarishlar orqali ko'rsatadi.

Amerika adabiyotida ruhiy jarohat obrazlari ko'pincha individual tajribadan boshlanib, asta-sekin jamiyatning umumiy muammolariga ulanadi. Bu jarayon adabiyotning inson ruhiyatini tahlil qilishdagi rolini yanada kuchaytiradi.

Xitoy adabiyotida ruhiy jarohat obrazlari

Xitoy adabiyotida ruhiy jarohat motivlari milliy tarixdagi keskin siyosiy voqealar bilan chambarchas bog'liq. XX asr boshlarida Lu Sun ijodi Xitoy jamiyatidagi "milliy ruhiy inqiroz"ni aks ettirdi. Uning *Ah Q haqidagi haqiqiy voqea* asarida qahramon o'zini past baholash, mustamlakachilik va ijtimoiy adolatsizlik oqibatida yuzaga kelgan ruhiy zaiflikning timsoli sifatida talqin qilinadi. Lu Sun Xitoy xalqining o'z o'zidan begonalashuvi va ruhiy pasayishini o'tkir satira orqali ko'rsatadi.

Mo Yanning *Qizil tariq oilasi* romanida urush va zo'ravonlik inson ruhiyatiga chuqur zarba berishi yoritiladi. Roman qahramonlarining shaxsiy iztiroblari milliy tarixdagi fojialar bilan bevosita bog'langan. Mo Yanning yozish uslubi, realizm bilan fantastikaning uyg'unlashuvi, ruhiy jarohatni ko'p qirrali talqin qilish imkonini beradi.

"Madaniy inqilob" davri (1966–1976) Xitoy adabiyotida ruhiy jarohat motivini yanada keskinlashtirdi. Biroq o'sha davr senzura tufayli bu mavzu ochiq yoritilmadi. Keyinchalik Yu Hua va Yan Lianqke singari yozuvchilar ushbu jarohatlarni ochiq ifodalab, insoniy ruhiyatning buzilishi, jamiyatdagi adolatsizlik va tarixiy xotiraning og'ir merosini badiiy ifodalashga kirishdilar. Yu Huaning *Yashash uchun* romani oddiy odamning tarixiy bo'ronlar ichida qanday ruhiy jarohatga uchrashini ko'rsatadi.

Xitoy adabiyotida ruhiy jarohat ko'pincha individual emas, balki kollektiv xususiyat kasb etadi. Qahramonning iztiroblari jamiyatning umumiy taqdiriga ulanadi va milliy darajadagi jarohatga aylanadi. Bu jihati bilan Xitoy adabiyoti Amerika adabiyotidan farq qiladi.

O'zbek adabiyotida ruhiy jarohat obrazlari

O'zbek adabiyotida ruhiy jarohat obrazlari hamisha ijtimoiy hayot va milliy xotira bilan uzviy bog'liq bo'lgan. Sovet davri adabiyotida yozuvchilar ko'pincha ruhiy jarohatni yashirin ramz va kinoya orqali ifodalashga majbur bo'ldilar. Abdulla

Qahhorning *Sinchalak* qissasi oddiy odamlarning ijtimoiy adolatsizlikdan qiynalishi va ruhiy iztiroblarini chuqur yoritadi. Bu iztiroblar jamiyatdagi zo'ravonlik va beqarorlik bilan bog'langan.

Mustaqillikdan keyingi davrda ruhiy jarohat obrazlari milliy uyg'onish va tarixiy xotira bilan bog'liq holda talqin qilindi. Tog'ay Murodning *Otamdan qolgan dalalar* romani xalqning tarixiy xotirasi va erkinlik yo'lidagi iztiroblarni aks ettiradi. Asarda ruhiy jarohat milliy qadriyatlarni yo'qotish xavfi bilan bog'lanadi. Ulug'bek Hamdamning *Yolg'izlik* romani esa shaxsiy iztiroblar bilan jamiyatdagi o'zgarishlarning o'zaro uyg'unlashuvini ko'rsatadi.

Bugungi kunda o'zbek adabiyotida ruhiy jarohat obrazlari global jarayonlar – migratsiya, madaniy assimilyatsiya va zamonaviy hayot bosimlari bilan ham bog'liq tarzda yoritilmoqda. Shu tariqa o'zbek yozuvchilari inson ruhiyatining yangi qirralarini ochishga harakat qilmoqdalar.

Qiyosiy jihatlar

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, uch xalq adabiyotida ruhiy jarohat obrazlari o'ziga xos tarixiy va madaniy sharoitlardan kelib chiqadi. Amerika adabiyotida ruhiy jarohat asosan individual tajribalar va irqiy-siyosiy ziddiyatlar bilan bog'liq bo'lsa, Xitoy adabiyotida u milliy kollektiv xotira, inqilob va ijtimoiy zulm bilan izohlanadi. O'zbek adabiyotida esa ruhiy jarohat milliy uyg'onish, mustaqillik, tarixiy xotira va shaxsiy kechinmalar uyg'unligida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, umumiy jihatlar ham mavjud:

- Har uch adabiyot ruhiy jarohatni inson iztiroblarining badiiy talqini sifatida qo'llaydi.
- Ruhiy jarohat shaxsiy kechinmalardan tashqariga chiqib, jamiyat va millat taqdirini aks ettiradi.
- Adabiyot ruhiy jarohat orqali insoniyatning umumiy dardini – adolatsizlik, urush, zulm va erkinlikka intilish jarayonlarini ko'rsatadi.

Bu jihatlar ruhiy jarohat obrazini nafaqat adabiy-estetik, balki sotsiologik va psixologik nuqtai nazardan ham tadqiq qilish imkonini beradi.

Xulosa

Adabiyotdagi ruhiy jarohat obrazlari insoniyat tarixidagi eng og'riqli tajribalarni badiiy ifodalash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Amerika adabiyotida urush va irqiy adolatsizlik, Xitoy adabiyotida tarixiy inqiloblar va mafkuraviy tazyiqlar, O'zbek adabiyotida esa milliy uyg'onish, mustaqillik va shaxsiy iztiroblar ruhiy jarohatning asosiy manbalari sifatida namoyon bo'ladi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ruhiy jarohat obrazlari milliy tarix va madaniyat bilan chambarchas bog'liq bo'lsa-da, ularning barchasini umumiy insoniy og'riq va kechinmalar birlashtiradi. Shu sababli, bu mavzuni tadqiq qilish nafaqat adabiy, balki psixologik va sotsiologik jihatdan ham dolzarbdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Hemingway E. *The Sun Also Rises*. New York: Scribner, 1953. – p. 45-67.
2. Morrison T. *Beloved*. New York: Alfred A. Knopf, 1987. – p. 112-134.
3. Baldwin J. *Notes of a Native Son*. Boston: Beacon Press, 1955. – p. 89-104.
4. Faulkner W. *The Sound and the Fury*. New York: Random House, 1929. – p. 201-225.
5. Lu Xun. *The True Story of Ah Q*. Beijing: Foreign Language Press, 1960. – p. 37-59.
6. Mo Yan. *Red Sorghum*. London: Heinemann, 1993. – p. 78-101.
7. Yu Hua. *To Live*. Beijing: Anchor Books, 1994. – p. 142-168.
8. Abdulla Qahhor. *Sinchalak*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1979. – 56-72-betlar.
9. Tog'ay Murod. *Otamdan qolgan dalalar*. Toshkent: Sharq nashriyoti, 1994. – 101-128-betlar.
10. Hamdam U. *Yolg'izlik*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015. – 211-239-betlar.